

LEDARE

Politisk chefredaktör Tove Lifvendahl Ledarskribenter Ivar Arpi, Maria Ludvigsson (tj), Lydia Wälsten (tj)
Vikarier Olof Ehrenkrona, Fredrik Johansson, Maria Rankka, Susanna Silfverskiöld, Henrik Sundbom
Mejl: ledarsidan@svd.se Webb: svd.se/ledare Facebook: facebook.com/svdedlare Twitter: twitter.com/SvDLedare

I arkivet

Den ofantliga sektorns eviga problem

"Om politikerna inte orkar fatta beslut rinner pengarna iväg på sådant som vi ändå på sikt inte har råd att behålla." För 30 år sedan denna dag citerade ledarsidan FMV:s dåvarande generaldirektör Per Borg. Det han sade då är lika sant än i dag. svd.se/arkiv

Det här var ett tal som inte ens trollkonton kan förhålla sig till

Lydia Wälsten recenserar Donald Trumps tal på fredagen. twitter.com/lyw

Kreml, Moskva. Foto: Jose Giribas/AP

Podd

Hot och våld från ryskt håll

Aggressiva ryska försök att påverka politiken både på hemmaplan och i övriga världen. Ledarsidans Jesper Sandström diskuterar med skribenten och analytikern Patrik Oksanen, samt Fredrik Westerlund, Rysslandsforskarare vid FOI. Lyssna i Spotify eller Apple Podcasts.

Bokanmälan | Samhälle och vetenskap

Hans Bergström: Att gömma sig bakom vetenskapen

Inför presidentvalet översvämmade Joe Bidens kampanj Florida med tv-annonser. Huvudtemat var i denna åldrande delstat covid. I kampanjannonserna proklamerades med allvarliga röster: "I know he will listen to the experts." Innebörden var klar: Alla måste bära ansiktsskydd i Bidens Amerika, obligatoriskt, och skolor bör hållas stängda.

Stefan Löfven leder Sverige, också ett av pandemin hårt drabbat land. "Vi följer vetenskapen", har varit hans credo. Men innebörden av att "lyssna på vetenskapen" för den svenska statsministern har varit: Det är inte viktigt att bära ansiktsskydd och skolor bör hållas öppna.

Med hänvisning till "vetenskapen" kan politiska ledare uppenbarligen landa i rakt motsatta slutsatser, även när de befinner sig i samma position på den ideologiska skalan. Som Gustaf Fröding iakttagit i dikten "Vad är sanning?" redan 1891:

*Men gudskelov, att professorer finnas,
för vilka sanningen är ganska klar!*

*De äro legio, ty de äro många
som skänkt den tvivelsamme romarn svar
Dock syns mig sällsamt, att det enda sanna
så underbart kan byta form och färg
Det, som är sanning i Berlin och Jena,
är bara dåligt skämt i Heidelberg.*

Covidkrisen, liksom klimatkrisen för övrigt, förevisar djupgående missförstånd om vad vetenskap är och inte är, liksom om vad politiskt ledarskap är och inte är. Det var ingen tillfällighet att Max Weber, den moderna samhällsvetenskapens nestor, skrev två helt separata uppsatser om "Vetenskapen som yrke" och "Politiken som yrke". De är åtskilda. Vetenskapen är viktig, men kan inte tillhandahålla politiken.

Olof Hallonsten, docent i sociologi och vetenskapsteoretiker, har på ambitiösa Timbro-förlag utgett en bok som på djupet klarlägger dessa frågor: "Klämd mellan marknad och stat – om samhällets värdesfärer och vetenskapens roll". Det är en krävande bok, men ytterligt relevant i dessa tider.

Hallonsten klargör hur vetenskapen bygger på "organiserad skepsis" och provisoriska sanningar. Allt kan ändras med nya data. Konsensus är temporärt och rörligt. Det allmänheten kan uppfatta som svajigt i forskning är i själva verket den vetenskapliga processens natur, med organiserad mot- och självkritik.

Politikens natur är en helt annan. Den ansvarige politikern måste landa i ståndpunkter och handling. Forskning och fakta är till hjälp, men det går sällan en direkt och självklar slutledning mellan vetenskap och handlingslinje.

När politiker säger att deras slutsatser har bestämts av "vetenskapen" bör man se upp. "Här finns en fara", skriver Hallonsten, "eftersom vetenskapen betraktas som objektiv och apolitisk, och därmed kan användas för att dölja ideologiska eller politiska agendor. Politiken framställs som opersonlig och demokratins ansvarsutkrävande kortslovt."

Politiska beslut ges extra kraft genom att framställas som nödvändiga. "Vetenskapen har därmed blivit en rationalitetsmyt att använda politiskt för att undvika ansvar och slippa klargöra bevekelsegrunder, prioriteringar och ideologiska ställningstaganden." Detta blir också ett sätt "att skjuta ansvaret för komplicerade beslut från dem som egentligen borde bära det".

Här uppstår ett dubbelt missförstånd, dels om vetenskapens karaktär, dels om politikens. Det finns vetenskapliga rön som är så kraftfulla att det är rimligt att låta politiken präglas av dem; ett exempel är vad den moderna hjärnforskningen säger om arbetsminnets behov av lugn och fokus i lärmiljön. Men för det mesta behöver politiska överväganden rymma hantering av målkonflikter och värdeavvägningar, som saknar entydiga vetenskapliga svar.

För hanteringen av pandemin gäller detta i hög grad. Hur tillämpa försiktighetsprinci-

Klart är att politik och vetenskap styrs av skilda tankesätt.
Foto: Fredrik Persson/TT

pen? Hur våga skyddet av äldre mot vikten av att få möta anhöriga? Vilken hänsyn till psykiska hälsoeffekter vid långvarig nedstängning i förhållande till smittorisker? Hur ska man se på humanismens individualitet kontra kyliga systemkalkyler (dilemman beskrivet i Olof Ehrenkronas viktiga ledare i SvD 23/10)? På effekterna av ekonomisk kollaps kontra smittspridning?

Politiska ledare måste ta fullt ansvar för de strategival som måste göras, efter komplexa överväganden under tidspress. Normalt företräder hälsovetenskaperna en restriktiv position, medan politiken har att ta vidare hänsyn.

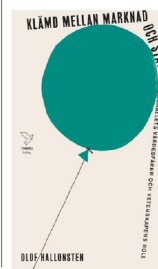
Det märkliga med Sverige är att det fungerat tvärtom. Men det beror av allt att döma på tillfälligheter i bemanning och kulturer på Folkhälsainstitutet, inte på att dess position rörande till exempel munskydd skulle definiera "vetenskapen".

Det har blivit mycket vanligt i svensk samhällsdebatt att hänvisa till att "forskning" säger si eller så eller att avkräva meningsmotståndare "evidens" för deras position. Kanske är det ett indirekt sätt att visa att man inte är "populist" och att man tar ställning mot Trump. Likväl bör vi se upp med denna tendens.

Hänvisning till att "forskningen säger" bör inte ersätta rationell argumentation. Så starka är sällan forskningsresultat (se också Hanne Kjöllers bok om forskningsmissbruk).

Vi bör också se att det ofta rör sig mindre om ett genuint intresse för forskning och mer om försök att döda debatten. För organisationer med skilda meningar bland sina medlemmar (IVA och SNS är två exempel) blir hänvisningen till "forskning" vidare ett sätt att gömma undan tydliga ställningstaganden – för kärnkraft, för kunskapsskola – som kunde bli kontroversiella.

Vi behöver förvisso fakta, forskning och rationell metod i såväl samhällsdebatten som det politiska beslutsfattandet. Men vi bör samtidigt genomsöka när hänvisning till "vetenskap" används för andra syften än genuin strävan efter förståelse. Olof Hallonstens bok är en djupt insiktsfull påminnelse om det.

Hans Bergström är docent och före detta chefredaktör för Dagens Nyheter.